

ARHITEKTONSKA POSTAVA ZA SLAVLJENJE LITURGIJE

Ako promatramo liturgiju kao jezik Crkve, možemo shvatiti da su umjetnost i arhitektura dio njezina rječnika. Arhitektonski smještaj za slavljenje liturgije mora rječito izražavati shvaćanje liturgije koja se u njoj slavi.

Crkva je kuća zajednice koja se okuplja na bogoslužje. Ona nije puki prostor za skupljanje — ona je kuća budući da je Gospodinovo prebivalište. Pa kad se u crkvi i ne bi čuvao Presveti Sakrament, ona bi opet bila Gospodinovo prebivalište budući da je posvećena i odvojena, i budući da je tu žrtveni oltar.

U čitavoj problematici preuređivanja crkve prvotno promatranje mora biti liturgijsko. Promatranje se mora odnositi na karakter liturgijskog skupa, na funkciju Božjega naroda, na njegovu hijerarhijsku strukturu i različitosti funkcija što ih obavljaju njegovi članovi. Razmišljanje o službi riječi i euharistijskoj žrtvi mora prethoditi raspravljanje o praktičnim vidovima ambona i oltara. Ma koliko se to činilo očitim, nesretna je činjenica da se tumačenja daju umjesto kateheze pa su neki vjernici došli dotle da radije prihvaćaju promjenu negoli da budu prikraćeni u obnovi. Svima onima koji imaju raditi na preuređenju crkve treba pomoći da shvate zadatak za koji su bili zamoljeni da ga obave.

Simbolička funkcija crkve i njezin sakramentalni značaj treba shvatiti kao vidljivi znak prisutnosti Božjega spasenjskog milosrđa. Crkva mora odavati nešto od kreposti kršćanskoga života: da li je to znak poniznog služenja ili trijumfalizma i moći, znak siromaštva ili bogatstva? Naglasak se često stavlja na jednostavnost nacrt crkve, no jednostavnost ne smijemo izjednačiti s ukočenošću. Prava je jednostavnost lijepa, ona odražava svojstvo iskrene srdačnosti i daje prvenstvo bogoslužju. Crkvu ne bismo smjeli osjećati hladnom niti da ona sama izgleda hladna. Vrlo je malo razloga da opravdamo potpuno isključivanje dekoracije u crkvi. Oblik je dekoracije predmet proučavanja, promjene ili modifikacije; no, načelo je neizmjenljivo — ljepota i istina su nerazdvojne. Dosljedno, kvalitet trajav i kukavan je sablazan. Ljepota ne treba biti raskošna, no ona je uvijek vrijedna zbog uloženoga marljivog napora.

Kad valja stvarati mučne odluke u preuređenju crkve, posljednji kriteriji moraju biti liturgijski a ne većina glasova ili osobni hir i mašta. Izbor mora biti učinjen imajući u vidu aktualno slavljenje liturgije a ne estetski izgled prazne crkve. Prije negoli budu mjesta posjeta, crkve su mjesta gdje se skupljaju zajednice i doživljavaju važne trenutke svoga života; one su mjesta u koja dolaze pojedinci da iznesu pred Gospodinom najotajnije misli i želje svojih srdaca. Crkva treba odražavati nešto od diskretnosti, mira što se možda običajno opisuje kao „atmosfera“.

Prazna crkva, čak i kad se u njoj ne slavi liturgija, mora oglašavati život zajednice. Ona mora kazivati da je tu oltar i da se oko toga svetog mjesta skuplja zbor da prinosi molitvu i žrtvu, poklon i zahvalu. Položajem ambona ona mora

oglašavati da se Božja riječ svečano proglašava u tom zboru; da je taj zbor zajednica koja sluša, koja dosljedno traži da se pokorava Gospodinu. Pokazujući na sjedište predsjedavajućeg, ona mora objašnjavati da taj zbor nije pučko skupljanje nego strukturirani zbor koji ima vođu koji ga vodi i koji njime upravlja. Kapela Presvetoga Sakramenta mora oglašavati da je tu mjesto gdje se pojedinac može odvojiti u samoću i govoriti sa svojim Gospodinom. Kapela Presvetoga Sakramenta je jedan od vidljivih znakova i svjedočanstvo da ne postoji sukob između liturgijske i „privatne“ molitve, nego da su, naprotiv, one obje od bitnog značenja za vjernikov život. Svete slike i simboli moraju oglašavati da je pobožnost u ovoj zajednici, da sveci pripadaju toj zajednici i da su članovi te zajednice sugrađani onih koji su već ušli u svoju nebesku baštinu. Poštenje, poštovanje i ljubav prema Božjim prijateljima i želje da nasljedujemo njihov primjer znakovi su prave pobožnosti.

Kod preuređenja crkava treba osigurati da vizualni efekt crkve ne bude unakažen potrebnim promjenama. Pogibao je teško rješiva buduća da je poželjno da crkva ne bude izobličena. Primjer takva posla je npr. onaj koji upadne u oči netom uđemo u crkvu da je svetohranište na oltaru. Visina svetohraništa i položaj oltara bili su određeni željom da stvore taj efekt. U takvim slučajevima nije pogreška u nacrtu nego u teologiji. Vrlo malo nepodudaranja što se mogu naći u preuređenim crkvama nedostaci su konstrukcije ili nacрта, budući da je kvalitet djela često vrlo visok. Pogreška leži u zanemarivanju liturgijskih i teoloških načela koja su imala ravnati čitavim poslom preuređenja.

Oltar se ne smije postavljati u dati položaj naprosto stoga što on tu lijepo izgleda ili što linije crkve zahtijevaju da bude tu. Odluka se mora zasnivati na teološkim i liturgijskim temeljima; a kad je jednom to učinjeno, valja činiti velike napore i osigurati da rezultat arhitektonski i estetski zadovoljava i da bude doličan.

Jedan od nesretnih razmještaja jest onaj koji postavlja oltar, ambon i stolicu u ravnoj liniji preko svetišta. Oltaru o bok stoje ambon i sjedalo, nesretno taj razmještaj stvara hladan utisak — tu vizualno nema dubine, tu nema pokreta. Što se tiče fizičkog pokreta tu za vrijeme liturgije, on smjera tome da bude uvijek s jedne strane na drugu, jer tu nema potrebe da se pokreće naprijed ili nagrat. Kad takvi smještaji ograničavaju ili pozitivno sprečavaju pokret, gubitak je kako duhovni tako i psihološki. Liturgijske radnje imaju značenje, one su simboličke. Procesija dozivlje u pamet značaj Crkve kao hodočasnice na zemlji. Drugi pokreti i kretnje očituju duh bogoštovlja, klanjanja, pohvale, poučljivosti, pažljivosti, poniznosti, radosti i boli. Tu mora biti prostor za pokret i mjesto za izražaj.

Isto je tako nesretna činjenica da su brojne crkve preuređene na papiru, a nedostaci se otkriše tek kad je posao bio dovršen. Nepametno je instalirati permanentni oltar, fiksirati ambon i nepokretno sjedalo a da prije nije bilo fizičkog iskustva o preuređenju. Prije negoli crkva bude preuređena, treba učiniti pokuse s privremenim namještajima, koji se mogu lagano pomicati. Valja učiniti pokuse s položajima drukčijim od onih predloženih na papiru. Tek kad svi vidovi zadovoljavaju, treba instalirati trajnu postavu.

U svjetlu preuređivanju crkava što se poduzimaju korisno je ponovno pročitati 1. poglavlje Opće instrukcije Rimskoga misala i gledati do koje se mjere ta načela dadu aktualno ostvariti. Moglo bi se činiti da u nekim slučajevima razborita nastojanja učinjena u ovim direktivama (bilo s historijskim i/ili važnim umjetničkim crkvama često u pameti), koje dopuštaju neku modifikaciju, bila tumačena kao dozvola da svatko izabire kako hoće. Npr. direktiva o svećenikovu sjedištu: „Najbolje je mjesto za sjedište pozadina svetišta i okrenuto prema zboru vjernika, ako struktura ili druge okolnosti nisu zapreka, npr. ako postoji prevelik razmak za komuniciranje između svećenika i puka” (br. 271).

Postavljeno je načelo u odnosu na najbolji položaj i tamo, gdje je moguće, ono mora biti provedeno u djelo, jedino ako nije izvedivo, treba pronaći drugo rješenje. Ako Crkva dopušta alternativno rješenje, ne treba dokazivati da netko ima pravo usvojiti alternativno rješenje. Moraju biti prisutni uvjeti koji zahtijevaju alternativno rješenje. Direktive što ih je Crkva dala ne smije se tumačiti nego provesti u djelo za opće dobro.

Misliti da su umjetničke i arhitektonske stvari od drugotnog značenja, znači predvidjeti i zanemariti najvažnije sredstvo za saopćavanje poruke spasenja. Crkva treba izgrađivati posjetioca ili nevjernika koji ulazi iz znatiželje. A ona će to valjano činiti samo ukoliko je nacrt valjan i ukoliko se na prvo mjesto stavi dobrobit osobe pred očuvanje objekata ili stilova, dok se u isti mah poštuje baština koja tu postoji.

NOTITIAE, 238, vol. 22(1986), br. 5, 356–359.

Preveo o. Franjo Carev